

Н. О. Ткаченко

Структурно-функціональний і параметричний аналіз соціальної функції фармацевтичної галузі

*Запорізький державний медичний університет***Ключові слова:***фармацевтична галузь, структурно-функціональний аналіз, параметричний аналіз.*

Фармація завжди мала особливе (соціальне) значення й була чутливою до нових соціальних сплесків у суспільстві та державі, які давали змогу краще зрозуміти питання, що пов'язані з підвищенням ефективності фармацевтичної допомоги населенню.

Мета роботи – виявити, обґрунтувати та узагальнити основні елементи соціальної функції фармації як складової охорони здоров'я для подальшої можливості оцінювання властивостей фармацевтичної галузі як системи.

Матеріали та методи. Для досягнення поставленої мети використаний принцип системного підходу та комплекс методів дослідження: структурний, функціональний, параметричний аналізи, логічного пізнання, порівняння, узагальнення. Як матеріали дослідження використано результати фундаментальних і прикладних досліджень вітчизняних і закордонних фахівців із зазначеного вище питання.

Результати. Під час дослідження визначені основні принципи соціальної держави й фармації як соціально орієнтованої галузі народного господарства. Встановлено, що фармацевтична галузь є посередником, котрий реалізує цілу низку елементів соціальної функції: фармацевтична допомога населенню, виробництво соціального товару (ліків, медичних виробів, лікувальної косметики тощо), створення й надання робочих місць, сплата податків (наповнення держбюджету), формування та розвиток людського капіталу, наукова та інноваційна діяльність, благодійність і спонсорство, охорона довкілля.

Україна офіційно приєдналася до рамкового документа Організації Об'єднаних Націй «Порядок денний на XXI століття», який зобов'язує нашу державу здійснити розробку та впровадження стратегії сталого розвитку. Головними її складовими є соціальна відповідальність, соціальна інтеграція, ефективний працівник та ефективний власник. Саме соціальна відповідальність є зворотною реакцією на реалізацію соціальної політики держави через основні галузі народного господарства.

Висновки. Узагальнено інформацію, обґрунтовано місце фармації як складової частини охорони здоров'я в соціальній сфері держави. Визначено основні принципи та перелік складових соціальної функції фармацевтичної галузі. Розкрито сутність кожної складової соціальної функції фармації для наступного оцінювання властивостей фармацевтичної галузі як системи. Доведено, що соціальна відповідальність є зворотною реакцією на реалізацію соціальної політики держави через основні галузі народного господарства (у тому числі фармацію).

Структурно-функціональний и параметрический анализ социальной функции фармацевтической отрасли

Н. А. Ткаченко

Фармация всегда имела особое (социальное) значение и была чувствительна к новым социальным всплескам в обществе и государстве, позволявшим лучше осознать вопросы, связанные с повышением эффективности фармацевтической помощи населению.

Цель работы – выявить, обосновать и обобщить основные элементы социальной функции фармации в качестве составляющей здравоохранения для дальнейшей возможности оценки свойств фармацевтической отрасли как системы.

Материалы и методы. Для достижения поставленной цели был использован принцип системного подхода и комплекс методов исследования: структурный, функциональный, параметрический анализы, логического познания, сравнение, обобщение. В качестве материалов исследования использованы результаты фундаментальных и прикладных исследований отечественных и зарубежных специалистов по данному вопросу.

Результаты. В ходе исследования определены основные принципы социального государства и фармации как социально ориентированной отрасли народного хозяйства. Установлено, что фармацевтическая отрасль выступает посредником, реализующим целый ряд элементов социальной функции: фармацевтическая помощь населению, производство социального товара (лекарств, медицинских изделий, лечебной косметики и так далее), создание и предоставление рабочих мест, уплата налогов (пополнение госбюджета), формирование и развитие человеческого капитала, научная и инновационная деятельность, благотворительность и спонсорство, охрана окружающей среды.

Украина официально присоединилась к документу Организации Объединённых Наций «Повестка дня на XXI век», который обязывает наше государство осуществить разработку и внедрение стратегии устойчивого развития. Главными её составляющими являются социальная ответственность, социальная интеграция, эффективный работник и эффективный собственник. Именно

соціальна відповідальність виступає в якості зворотної реакції на реалізацію соціальної політики державою через основні галузі народного господарства.

Висновки. Обобщена інформація і обґрунтовано місце фармації як складової здоров'я в соціальній сфері держави. Визначено основні принципи і перелік складових соціальної функції фармацевтичної галузі. Розкрито сутність кожної складової соціальної функції фармації для подальшої оцінки властивостей фармацевтичної галузі як системи. Доведено, що в якості зворотної реакції на реалізацію соціальної політики державою через основні галузі народного господарства (в тому числі фармацію) виступає соціальна відповідальність.

Ключові слова: фармацевтична галузь, структурно-функціональний аналіз, параметричний аналіз.

Актуальні питання фармацевтичної і медичної науки і практики. – 2016. – № 3 (22). – С. 91–97

Structural-functional and parametric analysis of the social function of pharmaceutical industry

N. O. Tkachenko

Pharmacy has always had a special (social) value and was sensitive to the new social changes in the society and the state. These changes allow better understand the issues associated with increasing the efficiency of pharmaceutical care to the population.

The aim: identify, justify and to summarize the main elements of the social function of pharmacy, as a component of health care system, to further evaluate the properties of the pharmaceutical industry as a system.

Materials and methods. To achieve this goal the principle of a systematic approach and the complex of research methods such as structural, functional and parametric analysis, logical knowledge and comparison, and also generalization have been used. As materials of research, we used the results of fundamental and applied research of national and foreign experts on the issue.

Results and discussion. The basic principles of the welfare state and pharmacy as socially oriented sectors of the economy have been determined.

We have found that the pharmaceutical industry is an agent, which implements a number of elements of the social function, such as pharmaceutical assistance to the population, the production of social goods (drugs, medical products, medical cosmetics, etc.), creating and providing of working places, paying taxes (replenishment of the state budget), the formation and development of human capital, research and innovation activities, charity and sponsorship, environmental protection.

Ukraine formally acceded to United Nations document, «Agenda for the XXI Century». This agreement commits our government to implement development and implementation of sustainable development strategies. Its main components are the social responsibility, social integration, an efficient worker and effective owner. Social responsibility acts as a reverse reaction on realization of social policy through the main sectors of the economy.

Conclusions. We have summarized the information and substantiated place pharmacy as a component of health care system, in the social sphere of the state. We have identified a list of basic principles and components of the social function of the pharmaceutical industry. We revealed the essence of each component of social pharmacy functions to further evaluate the properties of the pharmaceutical industry as a system.

We have proved that Social responsibility acts as a reverse reaction on realization of social policy through the main sectors of the economy (including pharmacy).

Key words: Pharmaceutical Industry, Structural and Functional Analysis, Parametric Analysis.

Current issues in pharmacy and medicine: science and practice 2016; №3 (22): 91–97

Фармацевтична галузь (ФГ) – сукупність підприємств, організацій та установ, котрі зайняті у процесі створення, виробництва, реалізації лікарських субстанцій, препаратів і виробів медичного призначення, забезпечення контролю їхньої якості, а також підготовки та перепідготовки кадрів. З погляду на функціональність ФГ можна розглядати як науково-практичну господарську діяльність із пошуку, синтезу активних і допоміжних речовин, створення, вивчення фармакологічної дії, виробництва ліків у промислових й аптечних умовах; забезпечення контролю їхньої якості, планування, організації та економіки, менеджменту та маркетингу, інфраструкції та освіти, а також забезпечення раціонального й безпечного застосування ліків і використання виробів медичного призначення [1].

Фармація завжди мала особливе (соціальне) значення та була чутливою до нових соціальних сплесків у суспільстві та державі, які дали змогу краще зрозуміти питання, що пов'язані з підвищенням ефективності фармацевтичної допомоги населенню.

Мета роботи

Виявити, обґрунтувати та узагальнити основні елементи соціальної функції фармації як складової охорони здоров'я для подальшої можливості оцінювання властивостей фармацевтичної галузі як системи.

Матеріали і методи дослідження

Для досягнення поставленої мети був використаний принцип системного підходу та комплекс методів дослідження: структурний, функціональний, параметричний аналізи, логічного пізнання, порівняння, узагальнення. Як матеріали дослідження використано результати фундаментальних і прикладних досліджень вітчизняних і закордонних фахівців із зазначеного вище питання.

Результати та їх обговорення

Конституцією України (стаття 1) наша держава проголошена суверенною та незалежною, демократичною, соціальною, правовою [2]. Таке конституційне закріплення соціального принципу державного устрою країни свідчить, що соціальна функція є пріоритетною. Розбудова соціальної держави в Україні визначається

необхідністю її соціальної інтеграції до європейської та інших міжнародних соціальних систем і відповідає історичному прагненню українців до свободи, вільного розвитку та самореалізації творчого потенціалу особистості [3].

Соціальна держава – це держава, що ґрунтується на розвиненому громадському суспільстві, має збалансовану економіку та ефективну правову систему й здатна, відповідно до принципу соціальної справедливості, забезпечити громадянам гідний рівень життя, гарантувати соціальну стабільність, соціальну безпеку та соціальну допомогу, громадянський мир і злагоду [4].

Соціальні інтереси усіх верств населення, а також відносини суспільства й особи, умови праці, побуту, здоров'я, відпочинку реалізуються в соціальній сфері.

Соціальна сфера — це сукупність галузей (соціальна інфраструктура) та видів діяльності підприємств, фірм, закладів та установ, які мають забезпечити задоволення потреб у матеріальних благах, послугах, відтворенні роду, створити умови для співіснування та співпраці людей у суспільстві згідно з відпрацьованими законами та правилами з метою створення мегаполісів, розвитку масових комунікацій, зміцнення держави. До соціальної інфраструктури належать такі галузі народного господарства, як освіта, охорона здоров'я, культура, мистецтво, житлове та комунальне господарство, торгівля тощо. Соціальна сфера безпосередньо впливає на ефективність суспільного виробництва через головну продуктивну силу суспільства — людей (їхні матеріальні, фізичні та духовні можливості) [5,6].

Відповідно до законодавства України охорона здоров'я є пріоритетним напрямом у діяльності суспільства й держави. Проблема збереження здоров'я, яка ґрунтується значною мірою на функціонуванні фармацевтичного сектора, посідає особливе місце в глобальних питаннях національної безпеки держави [7,8]. Сучасна фармацевція – це дуже складний комплекс, який, зважаючи на свою медико-соціальну орієнтованість, глибоко зачіпає всі сторони життя людини та

суспільства. Вона, як складна соціально-економічна система та специфічний сектор галузі охорони здоров'я, покликана виконувати найважливішу соціальну функцію – збереження та поліпшення здоров'я населення внаслідок надання висококваліфікованої фармацевтичної допомоги та належного рівня соціальної відповідальності (СВ) [9,10].

Розвиток охорони здоров'я тісно пов'язаний із багатьма чинниками: економічними показниками, рівнем життя й демографічною структурою населення, кількістю працівників, станом здоров'я, доходами громадян, інвестиціями, забезпеченням лікарськими засобами, фінансуванням галузі тощо. Лікарські засоби та вироби медичного призначення в усіх країнах відіграють важливу роль в охороні здоров'я населення [11].

На рубежі третього тисячоліття відбулися вагомі зміни тенденцій і пріоритетів у розвитку фармацевції: якщо раніше віддавалася перевага вирішенню питань охорони здоров'я щодо фармацевції, то зараз у світі декларується їхнє рівноправне становище. Це загальносвітові тенденції розвитку фармацевції, котрі необхідно враховувати в реформуванні вітчизняної галузі. Історично фармацевція України мала передові позиції в науково-освітній, виробничій та аптечній сферах, тому є стратегічно важливою складовою макроекономічного комплексу країни [12].

Як показує час, фармацевція сьогодення перетворилась у самостійний соціальний інститут зі складною багаторівневою структурою [6,13].

Оцінюючи соціальну значущість фармацевції як невіддільної частини медицини у масштабах держави, можна стверджувати, що фармацевтична галузь є посередником (рис. 1), який реалізує цілу низку елементів соціальної функції, що спрямовані на поліпшення якості й тривалості життя населення [14].

Фактор здоров'я, що є пріоритетною соціальною цінністю та найважливішим економічним ресурсом суспільства, в сучасному світі є індикатором прогресу соціально-економічного розвитку, в якому синтезується досягнутий рівень якості життя людей та економічного

Рис. 1. Реалізація фармацевцією принципів соціальної держави (джерело: власна розробка).

благополуччя країни. Якщо розглядати фармацевтичну галузь через призму соціального характеру, то необхідно вказати всі її функціональні елементи (рис. 2), що так або інакше поліпшують добробут громадян і формують розвиток соціально-економічної безпеки країни, та коротко охарактеризувати кожний.

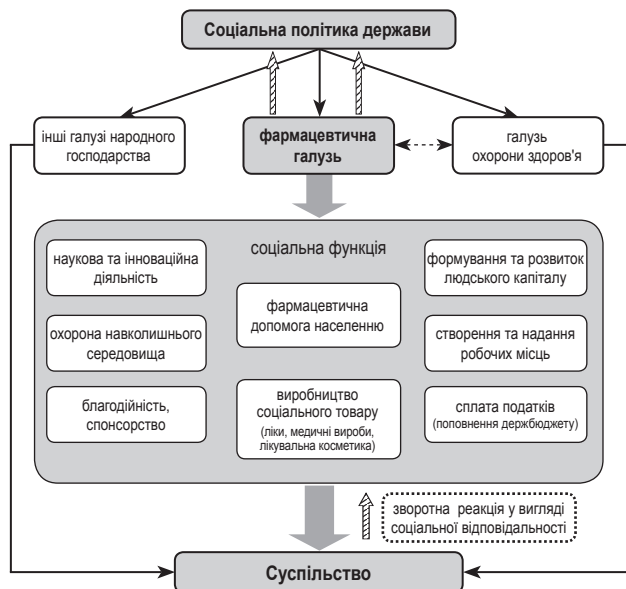

Рис. 2. Основні складові соціальної функції фармацевтичної галузі в процесі формування соціально-економічної безпеки держави (джерело: власна розробка).

Основною місією фармацевтичних підприємств (організацій) є забезпечення кінцевого споживача якісними та доступними за цінами ліками для всіх верств населення. Саме на фармацевтичному ринку реалізуються цілі та завдання соціальної політики держави з реалізації прав громадян на життя та здоров'я. Безперечним здобутком вітчизняної фармацевтичної галузі є те, що завдяки найбільш потужним виробникам активно впроваджується стратегія, котра спрямована на імпортозаміщення основних (життєво необхідних) лікарських засобів препаратами-генериками. Це дає змогу забезпечити переважну більшість населення України доступними ліками за соціально прийнятними цінами [15].

Фармацевтичний ринок – це сфера обігу особливого, специфічного, суспільно-необхідного товару – лікарських засобів. Обіг такого товару потребує від держави встановлення норм і правил, а також регулювання окремих процесів у ринковому механізмі фармацевтичного сектора. Так, основним нормативним документом для фармацевтичної галузі є Закон України «Про лікарські засоби», який регулює правовідносини, що пов'язані зі створенням, реєстрацією, виробництвом, контролем якості та реалізацією лікарських засобів, визначає права та обов'язки підприємств, установ, організацій і громадян, а також повноваження у цій сфері органів виконавчої влади та посадових осіб [16]. Тим самим держава гарантує безпеку та якість при наданні фармацевтичної допомоги своїм громадянам.

Вітчизняна фармацевтична галузь робить свій внесок у зайнятість населення (фармацевтична промисловість забезпечує робочими місцями понад 17 тисяч громадян України, не враховуючи провізорів і фармацевтів). Фармацевтична галузь впливає на торгові зв'язки (імпорт та експорт), дослідження й розробки (інноваційні технології та засоби), а також створює технологічні інфраструктури. Крім створення робочих місць діяльність фармацевтичної галузі сприяє поширенню технологій, що є ключовим елементом економічного розвитку. Це прискорює процес отримання знань, досвіду й обладнання, які належать до інноваційних продуктів і процесів [14, 17].

Функція формування й розвитку людського капіталу (ЛК) є невіддільною складовою соціальної функції фармацевтичної галузі. Формування людського капіталу – це процес творення продуктивних здібностей людини за допомогою інвестицій у конкретні процеси її життєдіяльності. При цьому інвестування здійснюється двоюко: як вкладення коштів і ресурсів та як витрати часу й сили, тобто як певні види людської діяльності [18]. Слід виділити групу витрат на освіту фахівців фармацевтичної галузі як складову безперервної освіти, основну частку в яких становлять витрати на навчання та підвищення кваліфікації на виробництві (безпосередньо на робочому місці) та у межах системи освіти.

Вільний час людини є одним із найдорожчих людських благ, бо він може бути використаний нею для самовдосконалення, додаткової освіти. Адже у будь-якому навчальному проекті значна частина знань здобувається шляхом самостійного навчання у вільний час. Спеціалісти фармацевтичної галузі постійно підвищують свій рівень знань, вивчають нові технології, знайомляться з новим асортиментом ліків тощо. Отримані та поновлені з часом знання є цінним багажем для працівників фармацевтичної галузі та держави загалом.

У сучасному світі дедалі більше набувають продуктивних властивостей такі складові ЛК, як ціннісні орієнтації, вміння підтримувати нормальні стосунки та налагоджувати ділові контакти, політична й соціальна лояльність, відповідальність людини, її корпоративність, моральність тощо. Витрати фармацевтичних компаній на виховання своїх працівників сприяють формуванню та розвитку саме таких гуманітарних складових ЛК компаній.

Структура ЛК працівника фармацевтичної фірми, поряд зі здатністю до роботи, передбачає й бажання працювати. Тому як компонент інвестицій у ЛК слід розглядати й витрати, котрі пов'язані з мотивацією провізорів до підвищення якості своєї праці.

Важливими елементами соціальної функції фармацевтичних організацій (ФО) є соціальне інвестування (соціальне капіталовкладення) та благодійництво. Соціальне інвестування означає будь-які дії, які підвищують професійну кваліфікацію та продуктивні здібності людини й тим самим – продуктивність праці працівників. Капіталовкладення здійснюються у підвищення рівня та якості життя, в інтелектуальну діяльність, зокрема у виховання, освіту, здоров'я, знання (науку), підприємницьку особистість, підприємницький клімат, інформаційне за-

безпечення праці, формування ефективної управлінської ланки, у безпеку людей, бізнесу та економічну свободу, а також у культуру, мистецтво тощо [19]. У практичному аспекті інвестиції ФО можуть бути реалізовані у вигляді сприяння практичному здійсненню загальнодержавних, регіональних, місцевих і міжнародних програм, що спрямовані на поліпшення соціально-економічного становища; поліпшення матеріального становища набувачів благодійної допомоги, сприяння соціальній реабілітації малозабезпечених, безробітних, інвалідів, інших осіб, які потребують піклування, а також допомоги особам, які через фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів тощо [20]. Інвестуючи у своїх працівників, ФО активізують їхню трудову віддачу, підвищують продуктивність праці, скорочують витрати робочого часу, зміцнюють свою конкурентоспроможність. Кошти вкладаються в організацію професійної підготовки та підвищення кваліфікації, профілактичні заходи для зміцнення здоров'я працівників ФО, загалом – на підвищення якості трудового життя [21].

Для фармацевтичних підприємств є актуальними екологічні питання. При визначенні екологічних аспектів береться до уваги: зберігання та використання хімічних речовин, енергоресурсів, викиди в атмосферу, утворення стічних вод, утворення відходів тощо [22]. Неякісні лікарські засоби та відходи фармацевтичної промисловості є найшкідливішою групою відходів. Відповідно до Базельської конвенції (1998) [23] медичні відходи лікарень, поліклінік і клінік, відходи виробництва та перероблення фармацевтичної продукції, фармацевтичні товари, ліки та препарати, що не знайшли збуту, відходи виробництва, одержання та застосування біоцидів і фітофармацевтичних препаратів належать до так званого Жовтого переліку й усі без винятку визначаються як небезпечні.

Лікарські засоби та їхні активні метаболіти постійно надходять у водне середовище через оброблені та необроблені каналізаційні стоки. Для більшості фармацевтичних препаратів, на відміну від стійких органічних забруднень (СОЗ), не характерна біокумулятивність і леткість. Однак деякі з них є надзвичайно стійкими, а інші, з низькою персистентністю, при постійному та тривалому надходженні в довкілля можуть справляти ефекти справжніх стійких полютантів, оскільки швидкість їхньої трансформації та видалення врівноважується швидкістю заміщення [24].

Для уникнення відзначених вище проблем сьогодні вітчизняна фармація активно впроваджує, дотримується міжнародних стандартів ISO 14000 та правил належних

практик усіма ланками, від яких залежить якість лікарського препарату: підприємствами-виробниками (GMP), базами доклінічних і клінічних досліджень, лабораторіями з контролю якості ліків (GLP, GCP), дистриб'юторами (GDP) та аптечними закладами.

Натепер в Україні сформувалися протиріччя між ринковою формою фармації та її соціоцентричною природою. Зміни в екології, макроекономічні тенденції, стан суспільного здоров'я, психологія людей не дають можливості державі брати на себе повністю витрати щодо забезпечення ліками населення та лікувально-профілактичних закладів. Велика частина затрат щодо придбання ліків лягає на плечі споживачів. При цьому виникає свобода вибору та конкуренція, що зумовлюють необхідність використання фармацевтичними закладами сучасних методів управління [25]. Актуальності темі додає офіційне приєднання України до рамкового документа Організації Об'єднаних Націй «Порядок денний на XXI століття», котрий зобов'язує нашу державу здійснити розробку та впровадження стратегії сталого розвитку. Головними її складовими є соціальна відповідальність (СВ), соціальна інтеграція, ефективний працівник та ефективний власник тощо [26,27]. Саме СВ розглядається як зворотна реакція на реалізацію соціальної політики державою через основні галузі народного господарства.

Висновки

1. Аналіз доступних наукових літературних джерел дав можливість узагальнити інформацію та обґрунтувати місце фармації як складової охорони здоров'я в соціальній сфері держави. Визначено основні принципи та перелік складових соціальної функції фармацевтичної галузі.

2. Встановлено, що фармацевтична галузь є посередником, який реалізує цілу низку елементів соціальної функції: фармацевтична допомога населенню, виробництво соціального товару (ліків, медичних виробів, лікувальної косметики тощо), створення та надання робочих місць, сплата податків (наповнення держбюджету), формування та розвиток людського капіталу, наукова та інноваційна діяльність, благодійність і спонсорство, охорона навколишнього середовища. Розкрито сутність кожної складової для наступного оцінювання властивостей фармацевтичної галузі як системи.

3. Доведено, що зворотною реакцією на реалізацію соціальної політики державою через основні галузі народного господарства (у тому числі фармацію) є соціальна відповідальність.

Конфлікт інтересів: відсутній.

Список літератури

1. Черних В.П. Фармацевтична енциклопедія [Електронний ресурс] / В.П. Черних. – Режим доступу: <http://www.pharmacyclopedia.com.ua/article/307/farmaceutichna-galuz>.
2. Конституція України [Електронний ресурс] : Закон України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. - Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Громадська Н.А. Соціальний діалог : навчальний посібник [Електронний ресурс] / Н.А. Громадська. – Миколаїв: ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. – 188 с. – Режим доступу : <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/posibnuku/337/9.pdf>.
4. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : підручник [Електронний ресурс] / О.Ф. Скакун. – К. : Правова єдність, 2010. – 525 с. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1262091843012/pravo/teoriya_prava_i_derzhavi.

5. Москаленко В.Ф. Системи здравоохранения: современный контекст / В.Ф. Москаленко. – К. : Книга-плюс, 2012. – 320 с.
6. Соціальна фармація як складова системи фармацевтичного забезпечення населення та міждисциплінарна наука / А.А. Котвіцька, І.В. Кубарева, О.О. Суриков, А.В. Волкова // Соціальна фармація в Україні: стан, проблеми та перспективи : матер. Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конференції за участю міжнародних спеціалістів (3 квітня 2013 р.) ; за ред. А.А. Котвіцька та ін. – Х. : Вид-во НФаУ, 2013. – С. 14–28.
7. Основи законодавства України про охорону здоров'я [Електронний ресурс] : Закон України від 19.11.1992 р. №2802-ХІІ. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.
8. Дацко А.Й. Теоретико-методологічні засади формування фармацевтичної безпеки України / А.Й. Дацко, О.І. Дацко // Соціальна фармація в Україні: стан, проблеми та перспективи : матер. Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конференції за участю міжнародних спеціалістів (17–20 березня 2014 р.) ; за ред. А.А. Котвіцька та ін. – Х. : Вид-во НФаУ, 2014. – С. 179–197.
9. Сучасні аспекти фармацевтичної практики в Україні : колективна монографія / за наук. ред. Б.П. Громовик, А.В. Горілик, І.Я. Городецька та ін. – Львів: Ліга-Прес, 2014. – 386 с.
10. Ткаченко Н.О. Теоретико-методологічні аспекти формування комунітарної соціальної відповідальності у фармації / Н.О. Ткаченко, Л.М. Унгурян, Б.П. Громовик // Одеський медичний журнал. – 2014. – №5. – С. 34–38.
11. Норд Г.Л. Концептуальні аспекти розробки моделі стратегічного управління оборотним капіталом як інструменту покращення інвестиційної привабливості підприємства [Електронний ресурс] / Г.Л. Норд, Т.В. Кравченко // Наукові праці. – Т. 99. – Вип. 86. – Режим доступу: <http://masters.donntu.edu.ua/2012/iem/rezник/library/article7.htm>.
12. Хоменко В.М. Теоретичне обґрунтування та реалізація сучасних принципів державного управління фармацією в Україні : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня д.фарм.н. : 15.00.01. – Х., 2008.
13. Котовская О.В. Конфликт социальных ролей в фармации : автореф. дис. на соискание ученой степени к.соц.н. : спец. 14.00.52 «Социология медицины» [Електронний ресурс] / О.В. Котовская. – Волгоград, 2003. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/konflikt-sotsialnykh-roliev-farmatsii-0>.
14. Тищенко А.Н. Социально-экономическое значение и характерные черты фармации / А.Н. Тищенко, А.В. Доровской // Проблемы економіки. – 2013. – №3. – С. 13–20.
15. Загорій В.А. Фармацевтична галузь України – фундамент вітчизняної охорони здоров'я / В.А. Загорій // Український медичний часопис. – 2003. – №5(37). – С. 13–15.
16. Про лікарські засоби [Електронний ресурс] : Закон України від 04.04.1996 р. №123/96-ВР. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/123/96-%D0%B2%D1%80>.
17. Рязанцева И.Б. Некоторые проблемы фармации как важнейшего звена системы здравоохранения [Электронный ресурс] / И.Б. Рязанцева. – Режим доступа: <http://ecsocman.hse.ru/text/16207124>.
18. Управління трудовим потенціалом : навчальний посібник / В.С. Васильченко, А.М. Гриненко, О.А. Грішнова, Л.П. Керб. – К. : КНЕУ, 2005. – 403 с.
19. Шингаров Г.Х. Человеческий капитал, человеческий потенциал и социальный капитал / Г.Х. Шингаров // Вестник Московской государственной академии делового администрирования. Серия: Экономика. – 2012. – №4(16). – С. 49–58.
20. Про благодійну діяльність та благодійні організації [Електронний ресурс] : Закон України від 05.07.2012 р. №5073-VI. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5073-17>.
21. Ткаченко Н.О. Людський капітал як об'єкт соціальної відповідальності фармацевтичної організації / Н.О. Ткаченко, Б.П. Громовик // Фармацевтичний журнал. – 2014. – №5. – С. 16–21.
22. Визначення суттєвих екологічних аспектів на фармацевтичному підприємстві при екологічному управлінні / Ю.М. Лантух, О. М. Проскурня, С. М. Коваленко, В. О. Лебединець // Управління, економіка та забезпечення якості в фармації. – 2009. – №1(3). – С. 51–56.
23. Базельська конвенція про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням [Електронний ресурс] // ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 22.03.1989 р. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_022.
24. Фармацевтичні відходи / Асоціація «Міжнародний екологічний союз». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ecounion.at.ua/publ/2-1-0-5>.
25. Ткаченко Н.О. Соціально-етичний та соціальний маркетинг: сутність, розвиток, доцільність застосування у фармації / Н.О. Ткаченко, Н.М. Червоненко // Фармацевтичний часопис. – 2013. – №1. – С. 159–163.
26. Царик І.М. Міжнародний досвід регулювання соціальної відповідальності бізнесу та перспективи його застосування в Україні / І.М. Царик // Науковий вісник ЧДІЕУ. Серія 1 «Економіка» : зб. наук. праць. – Чернівці : ЧДІЕУ, 2010. – №2(6). – С. 182–188.
27. Балашов А. Концепція сталого розвитку у глобальному вимірі та її управлінська операціоналізація [Електронний ресурс] / А. Балашов. – Режим доступу: http://www.nbuiv.ua/portal/Soc_Gum/Dums/2009_3/09bamvoo.pdf.

References

1. Chernykh, V. *Farmatsevychna entsyklopediia [Pharmaceutical encyclopedia]*. (n.d.) Retrieved from <http://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/307/farmacevtichna-galuz>. [in Ukrainian].
2. *Konstytutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 roku [Constitution of Ukraine June, 28, 1996 year]*. Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>. [in Ukrainian].
3. Hromadska, N. A. (2012). *Sotsialnyi dialoh [Social Dialogue]*. Mykolaiv: CHDU imeni Petra Mohyly. Retrieved from <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/posibnuku/337/9.pdf>. [in Ukrainian].
4. Skakyn, O. F. (2010). *Teoriia prava i derzhavy [Theory of Law and State]*. Kyiv: Pravova yednist. Retrieved from http://pidruchniki.com/1262091843012/pravo/teoriya_prava_i_derzhavi. [in Ukrainian].
5. Moskalenko, V. F. (2012). *Sistemy zdavookhraneniya: sovremennyy kontekst [Health systems: a modern context]*. Kyiv : Kniga-plyus. [in Ukrainian].
6. Kotvitska, A. A., Kybarieva, I. V., Surikov, O. O., & Volkova, A. V. (2013). *Sotsialna farmatsiia yak skladova farmatsevychnoho zabezpechennia ta mizhdystuplinarna nauka [Social pharmacy as a component of pharmaceutical providing of population and interdisciplinary science]*. *Sotsialna farmatsiia v Ukraini: stan, problem ta perspektyvy - Social Pharmacy in Ukraine: state, problems and prospects* Proceedings of the All-Ukrainian scientific-practical Internet conference with participation of international experts, (A. A. Kotvitska) (Eds.), (pp. 14–28). Kharkiv: NFaY. [in Ukrainian].
7. *Zakon Ukrainy "Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro ohoronu zdorovia" vid 19 lystopada 1992 roku [Law of Ukraine Fundamentals of Ukraine on Health Care, November, 19, 1992 year]*. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.
8. Datsko, A. Y., & Datsko, O. I. (2014). *Teoretyko-metodolohichni zasady formuvannia farmatsevychnoi bezpeky Ukrainy*

- [Theoretical and methodological principles of forming pharmaceutical safety Ukraine]. *Sotsialna farmatsiia v Ukraini: stan, problem ta perspektyvy* Proceedings of the All-Ukrainian scientific-practical Internet conference with participation of international experts, A.A. Kotvitska (Eds.), (pp. 179–197). Kharkiv: NFaY. [in Ukrainian].
9. Hromovyk, B. P., Horilyk, A. V., Horodetska, I. Ya., Hrushkowska, D. T., Datsko, A. Y., Datsko, O. I. et al. (2014). *Suchasni aspekty farmatsevtichnoi praktyky v Ukraini [Modern aspects of pharmacy practice in Ukraine]*. B.P. Hromovyk (Eds.) Lviv: Liha-Pres. [in Ukrainian].
  10. Tkachenko, N. O., Unhurian, L. M., & Hromovyk, B. P. (2014). Teoretyko-metodolohichni aspekty formuvannia komunitaroi sotsialnoi vidpovidalnosti [Theoretical and methodological aspects of communitarian social responsibility in pharmacy]. *Odeskyi medychnyi zhurnal*, 5, 34–38. [in Ukrainian].
  11. Nord, G. L., & Kravchenko, T. V. (2012). Kontseptualni aspekty rozrobky modeli upravlinnia oborotnym kapitalom yak instrument pokrashchennia investytsiinoi pryvablyvosti pidpriemstva [Conceptual aspects of the development model of strategic management of working capital as a tool to improve investment attractiveness]. *Naukovi pratsi*, 86(99). Retrieved from <http://masters.donntu.edu.ua/2012/iem/reznik/library/article7.htm>.
  12. Khomenko, V. M. (2008). *Teoretychne obgruntuvannia ta realizatsiia suchasnykh pryntsyviv derzhavnoho upravlinnia farmatsiiei v Ukraini* (Dis... dokt. farm. nauk). [The theoretical study and implementation of modern principles of governance pharmacy in Ukraine. Dr. farm. sci. diss.]. Kharkiv. [in Ukrainian].
  13. Kotovskaya, O. V. (2003). *Konflikt social'nykh rolei v farmatsii* (Avtoref. dis...kand. soc. nauk). [Conflict of social roles in pharmacy]. (Extended abstract of candidate's thesis). Retrieved from <http://www.dissercat.com/content/konflikt-sotsialnykh-rolei-v-farmatsii-0>. [in Russian].
  14. Tishchenko, A. N., & Dorovskoj, A. V. (2013). Social'no-e'konomicheskoe znachenie i kharakternye cherty farmatsii [The socio-economic importance and the characteristics of Pharmacy]. *Problemy ekonomiky*, 3, 13–20. [in Ukrainian].
  15. Zahorii, V. A. (2003). Farmatsevtichna haluz Ukrainy – fundament vitchyznianoї okhorony zdorovia [Pharmaceutical industry of Ukraine - the foundation of the national healthcare]. *Ukrainskyi medychnyi chasopys*, 5(37), 13–15. [in Ukrainian].
  16. Zakon Ukrainy “Pro likarski zasoby” vid 4 kvitnia 1996 roku [Law of Ukraine On Medical Drugs April, 4, 1996 year]. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/123/96-%D0%B2%D1%80>. [in Ukrainian].
  17. Ryazanceva, I. B. Nekotorye problemy farmatsii kak vazhnejshogo zvena sistemy zdavookhraneniya [Some pharmacy issues as the most important health care system]. Retrieved from <http://ecsocman.hse.ru/text/16207124>. [in Russian].
  18. Vasylychenko, V. S., Hrynenko, A. M., Hrishnova, O. A., & Kerb, L. P. (2005). *Upravlinnia trudovym potentsialom [Management of employment potential]*. Kyiv: KNEU. [in Ukrainian].
  19. Shingarov, G. Kh. (2012) Chelovecheskij kapital, chelovecheskij potencial i social'nyj kapital [Human capital, human capital and social capital]. *Vestnik Moskovskoj gosudarstvennoj akademii delovogo administrirovaniya. Seriya: E'konomika*, 4(16), 49–58. [in Ukrainian].
  20. Zakon Ukrainy “Pro blahodiiny diialnist ta blahodiiny orhanizatsii” vid 5 lypnia 2012 roku №5073-VI. [Law of Ukraine On On charity and charitable organizations July, 5, 2012 year]. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5073-17>. [in Ukrainian].
  21. Tkachenko, N. O., & Hromovyk, B. P. (2014). Liudskyi kapital yak ob'iekt sotsialnoi vidpovidalnosti farmatsevtichnoi orhanizatsii [Human capital as an object of social responsibility of pharmaceutical]. *Farmatsevtichnyi zhurnal*, 5, 16–21. [in Ukrainian].
  22. Lantukh, Yu. M., Proskurnia, O. M., Kovalenko, S. M., & Lebedynets, V. O. (2009). Vyznachennia suttievyykh ekolohichnykh aspektiv na farmatsevtichnomu pidpriemstvi pry ekolohichnomu upravlinni [Determining significant environmental aspects of the pharmaceutical company in the environmental management]. *Upravlinnia, ekonomika ta zabezpechennia yakosti v farmatsii*, 1(3), 51–56. [in Ukrainian].
  23. (1989) *Bazelska konventsiiia pro kontrol za transkordonnym perevezenniam nebezpechnykh vidkhodiv ta yikh vydalenniam* vid 22 bereznia 1989 roku [Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal, March, 22, 1989 year]. Retrieved from http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_022. [in Ukrainian].
  24. Asotsiatsiia «Mizhnarodnyi ekolohichniy soiuz». *Farmatsevtichni vidkhody* [Pharmaceutical waste]. Retrieved from <http://ecounion.at.ua/publ/2-1-0-5>. [in Ukrainian].
  25. Tkachenko, N. O., & Chervonenko, N. M. (2013). Sotsialno-etychni ta sotsialni marketynh: sutnist, rozvytok, dotsilnist zastosuvannia u farmatsii [Social and ethical and social marketing: the nature, development, feasibility of application in pharmacy]. *Farmatsevtichniy chasopys*, 1, 159–163. [in Ukrainian].
  26. Tsaryk, I. M. (2010) Mizhnarodnyi dosvid rehuliuivannia sotsialnoi vidpovidalnosti biznesu ta perspektyvy yoho zastosuvannia v Ukraini [International experience regulating CSR and prospects of its application in Ukraine]. *Naukovyi visnyk ChDIEU. Serii 1 «Ekonomika»: zb. nauk. prats*, 2(6), 182–188. [in Ukrainian].
  27. Balashov, A. Kontseptsiiia staloho rozvytku u hlobalnomu vymiri ta yii upravlinska operatsionalizatsiia [The concept of sustainable development at global level and its operationalization management]. Retrieved from http://www.nbuu.ua/portal/Soc_Gum/Dums/2009_3/09bamvoo.pdf. [in Ukrainian].

Відомості про автора:

Ткаченко Н. О., канд. фарм. наук, доцент каф. управління і економіки фармації, медичного та фармацевтичного правознавства, Запорізький державний медичний університет, E-mail: tkachenkonat@bk.ru.

Сведения об авторе:

Ткаченко Н. А., канд. фарм. наук, доцент каф. управления и экономики фармации, медицинского и фармацевтического правоведения, Запорожский государственный медицинский университет, E-mail: tkachenkonat@bk.ru.

Information about the author:

Tkachenko N. O., Ph.D., Associate Professor of the Department of Management and Economics of Pharmacy, Medical and Pharmaceutical Commodity Research, Zaporizhzhia State Medical University, E-mail: tkachenkonat@bk.ru.

Надійшла в редакцію 09.06.2016 р.